

MILLI-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİMİZ GƏNCLİYİN ƏXLAQ NORMALARININ ƏSASIDİR

İnsanın əxlaq normalarının mahiyyət və məzmununa düzgün dərk etmək üçün əxlaqın necə yarandığını bilmək lazımdır. Fəlsəfi, pedaqoji və psixoloji ədəbiyyatda əxlaqın mənşəyi haqqında müxtəlif fikirlər mövcuddur. Bəzi alimlər iddia edirlər ki, insan ictimai varlıqdır, onun fəaliyyəti də ictimai mühitlə, ictimai qaydalarla təyin edilir. Deməli, ictimai varlıq olan insanın əxlaq normaları öz başlanğıcını həyatdan alır.

Elmi antropologiya əxlaqın mənşəyini insanların özündə, onların bir-birinə münasibətində axtarır. Mənəvi keyfiyyətləri nizamlayan əxlaq normalarının mahiyyəti və məzmununu bilmək, yeri gəldikdə gənc nəsə əxlaq normalarının incəlikləri haqqında məlumat vermək əsrlərin dərinliklərindən bizə gəlib çıxan ata və babalarımızın davranış qaydalarını mühafizə etməyi öyrənmək, müəllim və tərbiyəçilərin başlıca vəzifələrindən biri olmuş və bu gün də biridir.

Mənlik şüuru hər bir millətin varlığının, milli özünüidarə və özünü təsdiqinin, milli ləyaqətin və ümumbəşəri keyfiyyətlərin məcmusudur. Milli mənlik şüurunun komponentlərinə millətin adı, varlığı, dili, dini, xarakteri, adət və ənənələri, psixologiyası, mənəviyyəti, mədəniyyəti və s. sahələr daxildir. Bu komponentlərin məktəbli gənclərin mənəvi şüur və davranışında təzahürü milli mənlik şüurunun formalaşması və tərbiyə olunmasıdır. Belə bir formalaşma və tərbiyə olunma həm təlim, həm də sinifdənkənar tədbirlərdə, ictimai-faydalı əmək prosesində baş verir.

Məktəbli gənclər müxtəlif fənlərin tədris prosesində, xüsusi humanitar fənlərin tədrisi prosesində özünün dili, əxlaqı, dini, adəti, ədəbiyyatı, tarixi, elmi, mədəniyyəti olan xalqın həyatına dair məlumatlara yiyələnirlər. Məktəblərdə dahi Nizaminin, Fizulinin, böyük türk şairi Yunis Əmrənin, Səməd Vurğunun, Üzeyir Hacıbəyovun, Bülbülün yubileyləri ilə bağlı tədbirlərin qeyd edilməsi məktəblilərdə milli qürur hissi yaradır. Məhz milli ləyaqət, torpağa bağlılıq, vətəndaşlıq, dəyanəti bu köklərdən rişələr alır, yeni nəsilləri azadlığa müstəqilliyə çağırır. Hər bir şagirdə milli mənlik şüuru belə bir zəmin üzərində təşəkkül tapır və belə bir həqiqəti təsdiq edir ki, mədəniyyətin, elmin, ədəbiyyatın inkişafı xalqın böyüklüyü və kiçikliyindən deyil həmin xalqın müdrikliyindən, zəngin təfəkkür tərzindən asılıdır. Tarix təsdiq edir ki, heç bir inkişaf, heç bir təkamül heç bir hadisə və zaman və məkan təsirindən kənarda baş vermir. Milli mənəvi mühitin təşəkkülü, sosial vəziyyətinə, ilk öncə onların hiss və duyğularına, ictimai həyatın hadisə və faktlarını duymaq, qavramaq və dərk etmək qabiliyyətinə əsaslı təsir göstərir. Şagirdlər mənsub olduğu millətə aid əlamətlərə fəail münasibət bəsləyirş qiymət verir, özlərinin əməli fəaliyyəti üçün nəticə çıxarmaq imkanlı əldə edirlər.

Milli mənlik şüurunun formalaşması Vətənə, doğma torpağa, doğma yurda əhəbbət yaradır. Torpaq insanın yaşayış və əbədiyyət məskənidir. Məktəblilərin öyrəndikləri fənlər, iştirak etsikləri kütləvi tədbirlər, bədən tərbiyəsi və idman, müxtəlif yarışlar onlarda belə bir əqidəni inkişaf etdirir ki, torpaq, Vətən müqəddəsdir. Məktəblilər düzgün dərk edirlər ki, dünyada Azərbaycan xalqı var, yaşayır və özünün çox hiyləgər düşməninə – ermənilərə qarşı mübarizə aparır. Məktəblilərin vətənpərvərlik söyləri xalqımızın qüdrətli, yenilməz hərəkəti ilə birləşir və tariximizin əzəmətli, unudulmaz və misilsiz qəhrəmanlıq səhhifələrinin yaranmasına və yazılmasına səbəb olur. Milli mənlik şüurunun qabarıq təzahürü olan doğma yurda, torpağa məhəbbət məktəbliləri gözə görünməz müqəddəs tellərlə bir-birinə bağlayır, onları suverenliyin, milli bütövlüyün qorunması naminə səfərbərliyə alır. Onlar belə bir həqiqəti dərk edirlər ki, milli borc, torpağa bağlılıq, milli qürur və iftixar, vətəndaşlıq hüququ qazanır. Milli mənlik şüuru, milli özünüdərk Vətənlə, torpaqla, mədəniyyət və incəsənətlə bağlı gerçəkliyin təzahürü olub sosial-iqtisadi, mədəni və mənəvi mühitin qavranılması, dərk edilməsi və təsdiqidir.

Fəal, ictimai varlıq olan məktəbli Vətəni milləti, torpağı hiss və duyğuları, təfəkkürü vasitəsilə özünü küləşdirir. Milli mənlik şüuru formalaşmış və tərbiyə olunmuş şagird öz xalqının mənəvi sərvətlərinin tarixi inkişaf xüsusiyyətlərini, sosial-etnik cəhətlərini bütün dolğunluğu ilə dərk edir, onlarla bağlı bu və ya digər hadisəyə qiymət verir. Məhz, belə bir mürəkkəb prosesdə gənclərdə milli-etnik qrupa mənsub olmaq hissi yaranır.

Məktəbli gənclərdə milli psixologiyanın, mənəviyyətin, mili qürur və iftixar hissini, milli özünəməxsusluğun formalaşması və tərbiyə edilməsi bir də ona görə zəruridir ki, onlar milli-etnik məhdudluğa qarşə mübarizə apara bilir, bəsit hislərdən uzaq olurlar.

Milli azadlıq, milli suverenlik kimi sözləri işlətmək hələ milli mənlik şüurunun təşəkkülü demək deyildir. Milli mənlik şüuru formalaşmış və tərbiyə olunmuş gənclərdə əqidə bütövlüyü, sözlə işin tam vəhdəti özünü parlaq şəkildə təzahür etdirir. Millətin adından təm-təraqlı sözlər demək hələ əqidə bütövlüyü deyildir. Vaxtilə Məhəmməd peyğəmbər deyirdi ki, millətimin içində xəyanət olmasa, düşmən qarşımızda tab gətirə bilməz. Milli mənlik şüuru olmayan adam konkret iş görə bilməyib meydandan qaçar. Belə adamlara bel bağlamaq, onlarla müəyyən bir iş görmək qeyri-mümkündür. Milli mənlik şüuru və əqidəsi olmayan hər bir kəs öləri hissələrlə yaşayıb hansı məsləkə, əqidəyə xidmət etdiyini bilməz.

İnsanların birliyi xalqı, milləti yaradır və bu birlik xalqın, millətin dərinliyinə çevrilir. Xalqı, millətə kütlə, izdiham halında saxlamaq onu məhv etmək deməkdir. Belə olduğu bir şəraitdə millət xalq öz soy kökündən, tarixindən ədəbiyyatından ayrı düşür. Müasir dövr hər bir müəllimdən, tərbiyəçidən, ailə başçısından xalqın sıx birliyini təmin

⁵¹ B/m. Bakı Dövlət Universiteti

etməyi tələb edir. Milli məlik şüuru və əqidəsinin formalaşdırılması və tərbiyə olunması Azərbaycanı XVIII əsrin xanlıqlarına parçalamaq deyil, xalqın mütəşəkkil və monolit birliyini tələb edir. Axı, belə bir möhtəşəm birlik üçün qüdrətli zəmin var və yarmışdır. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müdrik siyasəti və onun davamçısı cənab prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi tədbirlər nəticəsində xalqımızda millətçilik, milli birlik, mənəviyyat təşəkkül tapıb, milli intibahı baş verib. Bu intibah xalqımızın min illər ərzində yaratdığı ədəbiyyatı, tarixi, incəsənəti, elmi dünya xalqlarının elminə, tarixinə, ədəbiyyat və mədəniyyətinə dayaq etmək, bunlar arasında körpü salıb ədəbiyyat, incəsənət, tarix və elmimizin daha da inkişaf etdirilməsinə, zənginləşdirilməsinə, təkmilləşdirilməsinə gətirib çıxarmışdır.

Dünyanı dərk etmək, qarşılıqlı münasibətləri görə bilmək milli mənlilik şüurunun mühüm şərtlərindən biridir. Lakin milli mənlilik şüuru çətin, çox vaxt qanlı mübarizədə təşəkkül tapır. Xalqın mübarizə tarixi insan hünərinin, fədakarlığının parlaq nümunəsidir. Buna görə də belə bir tarixin dərinədən öyrənilməsi, dərk edilməsi zəruridir.

Respublikamızda milli dirçəliş, milli oyanış, tarixin sirlərini açılışı, mədəniyyət və dillə, dinlə əlaqədar məsələlərin öyrənilməsi milli şüurun təşəkkülünə, tərbiyə olunmasına ciddi təkan vermiş, milli özünüdərk və özünüdərsədiqi qüvvələndirmişdir. Buna görə də hər bir gəncin milli mənlilik şüurunun formalaşması və tərbiyə olunmasına xüsusi qayğı ilə yanaşmaq, onunla planlı, sistemli, mütəşəkkil iş aparmaq vacibdir.

Mənəvi əqidə insanın mənəvi şüuru ilə mənəvi davranışı arasında möhkəm əqidə yaradan, onları təmizləyən, hərəkətə gətirən, idarə edən daxili mənəvi tələbatdır, insanın həyatda yerinə yetirməyə cəhd etdiyi idealın həqiqətə çevrilməsinə dərin inamdır, möhkəm baxışlar sistemidir. Əqidəli adam prinsipial, sadə, təvazökar olur.

İnsan yaşadan onun xidmət etdiyi ideya naminə mübarizəsidir. Mənəvi tərbiyə hər bir gəncdə vətəndaşlıq hissələrinin inkişaf etdirilməsinə tələb edir. Mənəvi tərbiyənin tərkib hissələrindən biri də humanizmdir. Humanizm bir şəxsiyyət kimi insanın dəyərini. Onun azadlığını, xoşbəxtliyini təmin edir. Müsəlmanların müqəddəs kitabı "Qurani-Kərim"də göstərilir ki, insanların bir-birinə qarşı mərhəmətli və humanist olmaları, nəzakətli rəftar etmələri, gənclərin valideynlərini hər kəşdən üstün tutmaları, hörmət etmələri döndə-döndə tövsiyyə edilmişdir.

Beləliklə, müasir dövrdə gənclərin inkişafı, fəallığı, üçün milli mənlilik şüuru mövcudluğu və mənəvi tərbiyə ən zəruri amillərdəndir. Mənəvi tərbiyə böyük gücə, imkana malikdir və cəmiyyətdə hər bir insana-vətəndaşa, ilk növbədə gənclərə hava, su kimi lazımdır. Mənəvi tərbiyə hər bir məktəbliyə özünü dərk etməkdə, həyatın mənasını anlamaqda kömək göstərir. Həyatın mənası yalnız yemək, içmək, gəzib dolanmaq deyil. Yaşamaq yaratmaq üçündür.

Məktəbli gənclərdə mənəvi anlayışlar, mühakimə və əqli nəticələr formalaşır. Sistemli təlim və tərbiyənin təsiri altında məktəblilərin mənəvi bilikləri zənginləşir və təkmilləşir. Mənəvi mühakimədə adamlara münasibət, necə hörmət etmək, necə davranmaq öz ifadəsini tapır. Mənəvi anlayış və mühakimələr əsasında əqidə formalaşır. Əqidə insanı inama bağlayır. İnsan əqidəsinə sadıq olur, əqidə naminə hərəkət edir. Əqidəli insan ədalətsiz qanunlara qarşı üsyan edir və insan azadlığı, müstəqilliyi və fəallığını məhdudlaşdıran qanunları ayaqları altına salır. Əqidəli insanlar yaşayışlarının ən çətin, böhranlı anlarında həyatlarından belə keçməyə hazır olurlar.

Milli rəmzlərə, adətlərə, ənənələrə yeni həyat verilir, dini qayıdışa yeni bir ruh, yeni təfəkkür, yeni mənəviyyat öz əksini tapır. Həyatın emosional, psixoloji və mənəvi tərəfləri daha da zənginləşir. Bu çox mürəkkəb, gərgin mübarizələrlə zəngin və göz yaşları ilə dolu olan özünə, öz kökünə qayıdış formalaşmaqda olan gənclərin gözləri qarşısında və onların fəal iştirakı zəminində baş verir. Hər bir ləyaqətli, dəyanətli, vətənpərvər gənc özünün əməli fəaliyyəti, təlimə münasibətilə, millətin adı və varlığı ilə fəxr edir, milli xarakter, milli psixologiya və milli mənəviyyatın qol-qanad atmasına şərait yaradır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Əlizadə Ə.Ə., Abbasov A.N., Ailə həyatının etika və psixologiyası. Bakı, Maarif, 1988
2. İslamda ailə tərbiyəsi. Bakı, Dünya, 1996
3. Kərimov Y.Ş., İslam dəyərləri işığında. Bakı, Nasir, 1999
4. Fətəliyev X. Ailədə milli tərbiyə. Bakı: ADPU, 1996
5. Vəliyev R. Yuxarı sinif şagirdlərinin mənəvi tərbiyəsinin formalaşdırılmasının imkanları və yolları. BDU. 2007, 166 s.
6. Talıbov Y.R., Sadıqov F.B., Quliyev S.M. Gənclərin mənəvi tərbiyəsi problemləri. Bakı: Ünsiyyət, 1998, 160 s.

Açar sözlər: Əxlaq, müəllim, tərbiyəçi, milli ləyaqət

Национально-нравственные ценности основа моральной норм нашей молодежи

Резюме

В статье говорится о том, что одним из важнейших обязанностей учителя и воспитателя является формирование подрастающего поколения об этических нормах порождающие нравственные качества. Показываются особенности педагогической морали общие принципы нравственности в сфере педагогического труда.

Ключевые слова: мораль, педагог, воспитатель, национальное достоинство

Our national-moral values are the moral of our youth is the basis of the norms

Summary

Providing information about the subtleties of moral standards that regulate moral qualities is one of the primary responsibilities of teachers and educators. Self-awareness is the result of every teacher's existence, national dignity, and universal self-esteem.

Keywords: morality, teacher, educator, national dignity

RƏYÇİ: dos.SABBASOVA.